

РЕЦЕНЗИЯ

ОТ ДОЦЕНТ ДОКТОР **ВАЛЕНТИНА ИВАНОВА ГЕОРГИЕВА**

ВОЕННА АКАДЕМИЯ „Г. С. РАКОВСКИ” - ГР. СОФИЯ

доцент в професионално направление „Филология”,
научна специалност „Общо и сравнително езиковедие”

НА НАУЧЕН ТРУД ЗА ПРИДОБИВАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА И НАУЧНА СТЕПЕН „ДОКТОР“

по професионално направление: 2.1. Филология (научна специалност: Германски
езици, английски език)”

с кандидат **ЯСМИН ЮСУФИ**

на тема „Multilingualism in Kosovo. Minority Languages at Home and School”

Дисертационният труд на Я. Юсуфи си поставя като основна изследователска **цел**, формулирана и в заглавието, изследването на мултиезиковата езикова ситуация в Косово – законовата база, според която правата на шестте нации в Косово са гарантирани, включително езиковите им права, и практическото приложение на това законодателство. Изследването има и **практически задачи**: да изследва употребата на езиците, които са признати като официални на национално и местно ниво (с фокус върху мултиезичието в гр. Призрен), както и отношението, настроеността и тенденциите към изучаването и употребата на езика/езиците на преобладаващия етнос (албанския) и на малцинствата (босненци, турци, роми, сърби, горани), които се говорят в изследвания в дисертацията регион в официални ситуации (училище, университет, съд и под.) и в домашна среда. Разработената тема безспорно има голяма **значимост** за жителите на младата държава Косово, тъй като резултатите от изследването, както подчертава авторът, доказват, че

мултиезичието на жителите на гр. Призрен е „естествен феномен”.

Дисертационният труд има **обем** от 148 страници, като теоретичната част е от 105 страници, Библиографията е 4 страници и включва 38 източника, а Приложенията са осем (38 страници) и съдържат въпросника за анкетиране на четирите езика, които се говорят в гр. Призрен, въпросника за устните интервюта и запис на интервютата и формуляра за наблюдение. **Съдържанието** на дисертационния труд е структурирано в пет глави: Преглед на литературата, Многоезичието в Косово, Методология, Анализ на данните и Заключение.

Докторантът обосновава **актуалността на разработвания научен проблем** с факта, че е необходимо да се изследват „мултиезиковите общества като феномен и да се сравнят социалните, политически и културни последици на мултиезичието в Призрен, Косово, с други мултиезикови страни, в частност тези от ЕС.” В тази връзка интерес представлява анализът на езиковата ситуация в гр. Призрен на фона на кратка историческа справка за влиянието на историческия фактор върху избора на език, който се възприема като език на хората с по-висок социален статут (турския) и с отчитане на законодателството на ЕС за правата на малцинствата. В Таблица 1 е представена справка за езиковата и етническа характеристика на повечето Балканските държави.

Литературата, използвана от Я. Юсуфи, (но не винаги с правилно позоваване на източниците) показва познаване на теоретични изследвания, посветени на въпросите за мултиезичието, които са необходими за изпълнение на поставената цел на дисертацията, както и на законодателството на ЕС и на Косово, касаещо мултиезичието, езиковата политика, правата на малцинствата и гражданските права.

Новото в дисертацията е анализът на разликите в отношението на различните етноси в гр. Призрен към ученето и употребата на езиците на другите етноси, с които съжителстват. Този анализ е осъществен на базата на резултатите от въпросник, попълнен анонимно от 221 анкетиранни, на шест интервюта с 12 въпроса, проведени лично от докторанта, и на наблюдение. Така, **методологията на изследването** е комбинация от 1) анонимна анкета с 14 въпроса, на които анкетираните (основно студенти на възраст от 18 до 30 години) избират един от предварително зададени 2 или повече отговора на един от следните езици: албански, босненски или турски; от 2)

устно интервю, по време на което анкетираните отговарят на 12 въпроса в свободна форма на езика, на който се чувстват най-комфортно да отговорят; и 3) наблюдение. Избраната методология допринася за достоверността и репрезентативността на изследването и е основателна база за извеждане на тенденции и заключения.

Теоретичната основа на изследването е разбирането на мултиезичието като „комплексен феномен, който може да бъде изследван от различни гледни точки, вкл. социална и индивидуална, социолингвистична, образователна, езикова политика и психолингвистика” (стр. 17). Кандидатът представя накратко различни дефиниции на мултиезичието и на неговите предимства в Първа глава, за да продължи във Втора глава с представянето на теоретични постановки за взаимоотношаността на езиковия избор и идентичността, както и за мястото на мултиезичието в сложния комплекс малцинства – езикова употреба – човешки и граждански права – езикова политика. В тази глава е направен и обзор на етническия състав на административната област на гр. Призрен, както и на образователната и езиковата среда. Този обзор завършва с твърдението на докторанта, което по-нататък е подкрепено от статистически данни, че „болшинството от населението е мултиезично или билингвално, като използва най-малко два от четирите основни езика” (стр. 37).

Във Втора глава са представени и данни от теренна работа, а именно – снимки на табели с надписи от обществени места и частни бизнеси. Изводът от тези данни е, че „всички институции имат названия на всичките официални езици: албански, босненски и турски” (стр. 39), докато всички надписи на места от частен характер са на албански език, което, според докторанта е в подкрепа на тезата, че „малцинствата имат много по-големи мултилингвистични способности” (стр. 44). След представяне на законодателството, касаещо езиковата политика в Косово, Я. Юсуфи се съгласява с изводите на ОССЕ, че прилагането на Закона за езиковата употреба е незадоволително, тъй като независимо от гарантирането на майчин език в законодателството на Косово, на практика езиковите права не се спазват поради технически или финансови причини.

В Трета глава докторантът обосновава избора си на методите на изследване и представя детайли в тяхното прилагане за изпълняване на поставените изследователски задачи. Трябва да се

признае като безспорно предимство на дисертацията умелото съчетаване на тези изследователски методи, които, в своята комбинация, допринасят за валидността и надежността на направените изводи.

Приносът на дисертацията се изразява в обобщаване на изследователските данни, извеждане на тенденции за мултиезичието в гр. Призрен и отправяне на препоръки относно бъдещи действия на правителството на Косово, което „трябва да положи повече усилия за спазване на езиковото законодателство чрез осигуряване на езиково обучение на служителите”.

Тези обобщения се основават на анализа след обработката на статистическите данни от различните методи на изследване (Четвърта глава) и най-важните изводи на докторанта могат да бъдат сведени до следните:

- Албанският език, бидейки майчин език на 47% от анкетираните, има статут на официален и доминиращ език в Косово и е най-често използваният език на обществени места и в неформално общуване (50% от неформалните разговори и наравно с турския език в разговори в общината и съда) на гр. Призрен;
- 80 % от албаноговорящите не могат да говорят друг местен език, с което доказват, че са по-малко мултиезични в сравнение с анкетираните, чиито майчин език е босненски или турски;
- Турският език има статут на социално престижен поради исторически причини, а понастоящем – като предоставящ перспективи за по-добро бъдеще; той се употребява в 40% от неформалните разговори, въпреки че е майчин език на 27% от анкетираните;
- Най-многоезични са турскоговорящите (стр. 99), тъй като около 60% от тях могат да говорят и друг местен език, а около 35 % от анкетираните декларират, че могат да говорят и на трите местни езика;
- Интересен е изводът, че употребата на турски език незадължително е признак за турска идентичност, а по-скоро – на градска културна идентичност;
- Докато болшинството от анкетираните заявяват, че се интересуват от изучаването на друг местен език, статистиката показва, че албанците считат изучаването на друг местен

език за по-маловажно, докато болшинството от босненците и турците го считат за „много важно” по 5-степенна скала;

- Интересен аспект на изследването е отношението към и мястото на сръбския език в Косово. Докторантът на няколко места анализира наблюденията си и отговорите на анкетираните на фона на кратък исторически обзор на езиковата ситуация преди и след войната от 1999. Въпреки че е един от официалните езици в Косово, той не се използва; в допълнение, в употребата на босненския, който е „много подобен” (стр. 94) на сръбския, се наблюдава спад, и 10-те процента отговорили, че не се чувстват свободни да използват майчиния си език, са босненци;
- На фона на езическото многообразие и толерантност, докторантът отчита и тенденции, които са в противовес на демократичното езиково законодателство, а именно: около 35% от анкетираните изпитват трудности в държавните институции поради незнание от страна на служителите на някой от местните езици; 40% са се сблъскали със служители, които не могат да говорят езика на анкетирания.

В последната глава „Заклучение”, Я. Юсуфи обобщава езиковата ситуация в Косово и гр. Призрен и факторите, които са я оформили понастоящем, като потвърждава работната си хипотеза, че градът „може да служи като пример за взаимно езиково влияние и поява на билингвизъм и мултиезичие, но също така запазване и потвърждаване на мултиезичието”. Положителният пример на жителите на Призрен се подсилва и от изследователските данни, според които „не се наблюдава никаква предубеденост между общностите. Хората считат мултиезичието за естествен феномен, който винаги е съществувал и поради това е считан за нещо нормално” (стр. 105). На този положителен фон, докторантът набелязва и тенденцията за по-ниски нива и по-ниска оценка на мултиезичието сред по-младото поколение и прави извода, че „без реципрочно учене [на местните езици], след едно или две поколения „оживеното мултиезично градско пространство в балкански отомански стил може да се промени към монолингвизъм” (стр. 92).

Приносен момент на дисертацията представляват и апела на докторанта да се предприемат

мерки да се прилага Законът за езиковата употреба. Изследователят спазва обективния академичен тон и базира изводите и заключенията си на достатъчно репрезентативен емпиричен материал. Изследователските въпроси са подбрани умело и представят обекта на изследването многостранно и достатъчно изчерпателно.

Препоръки и предложения:

- Биографиите на интервюираните (стр. 61-62) да бъдат в отделно приложение, а не в основния текст на дисертацията;
- Поради характера и актуалността на изследваната тематика, изследването би могло да бъде разширено със съпоставителен анализ на мултиезичието и в друга Балканска държава (напр. Република Северна Македония или България) или с включването на статистика за всички Балкански държави, тъй като в настоящето са изключени Турция, Словения, Румъния и Черна гора.

Авторефератът отразява точно съдържанието на дисертационния труд.

Докторантът има три публикации: статия върху езиковата ситуация в Косово, която е тематично свързана с дисертационния труд, и две методически статии: за повишаване на мотивацията в часовете по английски език и за особеностите на курсовете по специализиран английски език.

Въз основа на посочените приноси и изтъкнатите по-горе положителни качества може да се направи изводът, че рецензираният труд удовлетворява изискванията за дисертационен труд за получаване на образователната и научна степен „доктор”. Това ми дава основание да препоръчам на Научното жури да присъди на докторанта Ясмин Юсуфи образователната и научна степен „доктор” в професионално направление: 2.1. Филология, научна специалност: Германски езици (Английски език).

Дата: 19.06.2020 г.

Подпис: .....

/Доц. Валентина Георгиева/